

גיליון 37, 16 בספטמבר 2009

קפיטליסט לאדם זאב

סיכומי שנת המשבר הכלכלי הראשונה פורסמו בהרחבה בימים האחרונים ויש המנצלים היטב את המשבר כדי להתעשר על חשבון העובדים והגמלאים

המוספים הכלכליים, מאמרי הפרשנות ואף דברי פוליטיקאים בכל העולם הוקדשו בימים האחרונים לציון יום השנה למשבר הכלכלי. ב-15 בספטמבר אשתקד, התמוטט ברעש גדול בנק ההשקעות האמריקאי ליהמן ברדרס. התמוטטות שהביאה לנפילת כל הבורסות בעולם ואף לקריסתם של בנקים נוספים במדינות רבות. אם לדייק, המשבר החל בקיץ של 2007, לפני יותר משנתיים, אבל התרושושתם של מיליוני עובדים אמריקאים שלא עמדו בתשלום המשכנתא אינה, כנראה, סיבה מספיקה כדי להכיר שאז התחיל המשבר הקפיטליסטי הגדול מאז שנות ה-30 של המאה הקודמת. בינתיים (והדגש במילה: "בינתיים") ישנה הפוגה בהעמקת המשבר בעקבות הזרמת מאות מיליארדים של דולרים למערכת הפיננסית האמריקאית וברוב המדינות הקפיטליסטיות הגדולות. ארה"ב החלה גם בסוף השבוע, בהוראת הנשיא אובמה, במדיניות של הגנה על השווקים המקומיים על ידי הטלת מכסים גבוהים לתוצרת התעשייתית הסינית. אומנם המשבר טרם הסתיים. אבל ניתן לערוך סיכומי ביניים. כאמור, הממשל האמריקאי הזרים עשרות מיליארדי דולרים לבנקים ולמוסדות הפיננסיים הגדולים, מחשש כי הם "גדולים מדי מכדי ליפול" וכי קריסתם תפגע קשות ביציבותה של המערכת הפיננסית. כעת, הבנקים שנחשבו לגדולים מכדי ליפול - גדולים יותר מאי פעם. הם ניצלו את המשבר, כדי להגדיל באופן משמעותי את נכסיהם. על כך נכתב בהבלטה בעיתון "וושינגטון פוסט". את המעורבות המסיבית של כל המדינות הקפיטליסטיות הגדולות, בעיקר באמצעות הזרמת היקף אדיר של הון – טריליוני דולרים – למגזר הפרטי, הגדירו שני חוקרים: זאב רוזנהק ומיכאל שלו כ"מדינת הרווחה להון". ובדיוק כפי שקרה בעקבות המשבר הקפיטליסטי של שנות ה-30, הגדולים מדי כדי ליפול ניצלו הודות לסיוע הממשל, ואוכלים בתיאבון רב את הגדולים פחות שנפלו. על פי ה"וושינגטון פוסט" ג'יי.פי מורגן צ'ייס, הבנק השני בגודלו בארה"ב, מחזיק כעת ביותר מ-10% מהפיקדונות בארה"ב, או יותר מדולר אחד מכל 10 דולרים שמופקדים בבנקים במדינה, לאחר שניצל את המשבר כדי לרכוש את בנק ההשקעות הכושל בר סטרנס ואת בנק ההלוואות והחיסכון וושינגטון מיוצ'ואל, שקרס בשנה שעברה. כך גם בנק אוף אמריקה, שאמנם נכווה מרכישת מריל לינץ' ונאלץ לקבל סיוע ממשלתי בסך 45 מיליארד דולר, וכך גם ולס פארגו, שהפך לבנק הגדול ביותר בחוף המערבי של ארה"ב לאחר רכישת ואקוביה הפושט רגל. שלושת הבנקים האלה, בנוסף לענקית הפיננסים סיטי שקיבלה אף היא סיוע ממשלתי בסך 45 מיליארד דולר, מעניקים כעת אחת מכל שתי משכנתאות בארה"ב ומנפיקים שניים מתוך כל שלושה כרטיסי אשראי. במטרה לעודד את רכישותיהם של בר סטרנס, וושינגטון מיוצ'ואל, מריל לינץ' וואקוביה התירו ראשי הממשל לג'יי.פי מורגן, לבנק אוף אמריקה ולוולס פארגו להחזיק ביותר מ-10% מכלל הפיקדונות בארה"ב, למרות חוק האוסר זאת מפורשות. באזורים מסוימים הורשו הבנקים הגדולים להחזיק בנתח שוק החורג מהגדרות המונופול של משרד המשפטים. ברבעון האחרון העלו ארבעת הבנקים הגדולים בארה"ב את העמלות על הפיקדונות ב-8%, לפי נתוני הממשל, בעוד שהבנקים הקטנים יותר נאלצו להפחית את העמלות ב-12%. והיד עוד נטויה. שכר הבכירים ב-20 בנקים שקיבלו סיוע מהממשל במסגרת התוכנית לחילוץ המגזר הפיננסי גבוה ב-37% משכרם הממוצע של העומדים בראש התאגידים הפיננסיים האחרים, והוא צפוי להמשיך ולטפס בהתאם לעליות בשוקי המניות. הבנקים הגדולים כגון וולס פארגו ובנק אוף אמריקה שילמו לבכיריהם שכר ממוצע של 13.8 מיליון דולר בשנה שעברה, מעל לממוצע של 10.1 מיליון דולר שקיבלו הבכירים בחברות האחרות. יצוין ששכר הבכירים בבנקים היה גבוה פי 430 משכרו הממוצע של העובד בארה"ב. המשבר הקפיטליסטי טרם הסתיים. פרסום נתוני האבטלה בארה"ב, ליתר דיוק פרסום הנתונים המצביעים על הגידול באבטלה, הם הוכחה לכך. אבל בקפיטליזם כמו בקפיטליזם. גם בעיצומו של משבר יש המתחזקים על חשבון כספי העובדים והגמלאים – זוהי מדינת הרווחה של בעלי ההון.

אפרים דוידי

פעילת מק"י אורחת פסטיבל העיתון הצרפתי 'הומניטה'

פעילת מק״י מתל-אביב, נועה לוי, השתתפה בסוף השבוע בפסטיבל העיתון הקומוניסטי ״הומניטה״, הנערך בלה קורנב שבפרברי פאריס. לוי הוזמנה על ידי המארגנים על מנת לשתף פעילים מקומיים בניסיונה במאבק נגד הכיבוש, לספר על פעילות חד״ש ומק״י בקרב הסטודנטים, למסור פרטים על הקמת הרשימה ״עיר לכולנו״ ועל המערכה נגד גירוש מהגרי עבודה. מסיכום מכירת הכרטיסים עולה שיותר מחצי מיליון לקחו חלק באירועים הרבים שנערכו במסגרת פסטיבל שהחל ביום שישי בשעות הבוקר והסתיים ביום ראשון בשעות הלילה. ״אנו צפויים למספר הגדול של משתתפים בפסטיבל בעשור האחרון״ מסר ל״זו הדרך״ כתב העיתון פייר ברבנסי לפני תחילת האירועים והוסיף ״כבר בשנה שעברה נרשמה השתתפות ללא תקדים בפסטיבל העיתון, יותר מחצי מיליון, ועל פי התחזית והמכירה המוקדמת של הכרטיסים — השנה יהיו רבים הרבה יותר״. לדעתו, ההסבר לכך הוא, כי ״למפלגה שורשים חברתיים מאוד חזקים ומול המתקפה השמרנית של ראש הממשלה סרקוזי, רבים פונים אלינו על מנת לקבל מענה למצוקותיהם או לקדם את הוויכוח הקיים בצרפת על תפקיד השמאל״.

במסגרת הפסטיבל הוקמו מאות דוכנים, ובהם היכולים להכיל קהל של אלפי משתתפים — כגון ״כפר הספרים״ (ובו הוצגו למכירה מאות ספרים שעניינם השמאל ותנועת העובדים); דוכני ״כפר המוסיקה״, ועשרות דוכנים של ״הכפר העולמי״. ב״כפר העולמי״ נערכו עשרות דיונים ופעילי שמאל במדינות שונות שהציגו דוכנים רבים. כך, ארבע מפלגות השמאל המרוקאי, למשל, הקימו כל אחת בנפרד דוכן משלה. גם הארגונים לסולידריות עם הפלסטינים — כולל ״איחוד היהודים למען השלום״ — הקימו דוכנים רבים סמוכים. עוד פעלו הדוכנים של העיתונים היומיים של המפלגות הקומוניסטיות של סין ושל וייטנאם ושל השגרירות ותנועות השמאל בוונצואלה. כמו בכל שנה רבים פקדו את הדוכן הקובני של העיתון ״גראנמה״. המפלגה הקומוניסטית הצרפתית מסרה כי הדוכן שלה, השנה היה הגדול בתולדות הפסטיבל.

לא קיבלו שכר, משום שהם סודנים

חברת השמירה ״סיירת לבוק בע״מ״ גילתה את הרווח, הגלום בהעסקת עובדים מבלי לשלם להם את שכרם.

שבעה עובדים מסודן, כל אחד בנפרד, הגיעו למשרדי ״קו לעובד״ עם תיאורים זהים כמעט של תנאי עבודתם בחברת השמירה ״סיירת לבוק בע״מ״. העובדים כולם הועסקו כשומרים באתרי בנייה, בדרך כלל בשעות הלילה. כל העובדים דיווחו על העסקה במשך שבעה ימים או לילות בשבוע, על משמרת שנמשכה מעל ל-12 שעות, עם שכר מובטח של 3,000 עד 3,200 שקלים בלבד.

אך לא בשל שכרם הנמוך פנו אלינו העובדים. הם כלל לא ידעו ששכרם נמוך באופן משמעותי משכר המינימום, ושעל המעביד מוטלת החובה לכבד את זכותם ליום מנוחה שבועי. על ביטוח לאומי, ביטוח רפואי ותלושי שכר הם אפילו לא חלמו. העובדים מסודן פנו אלינו לאחר שלא קיבלו מהמעסיק שכר של חודש עד חודשיים.

בפנייתנו הראשונה למנהל החברה, אברהים אלסייד, טען האחרון, כי אם אין לעובדים כרטיס שעות - אין בכוונתו לשלם להם את שכרם. העובדים הבהירו, כי מעולם לא קיבלו הנחייה לנהל כרטיס שעות, וכי לפני כן עובדה זו לא מנעה מהם לקבל משכורות. וכך התברר פעם נוספת, כמה נוח למעסיק להמציא תירוצים, כדי לגלגל לכיסו עוד אלפי שקלים בחודש, על גב העובדים.

בפנייתנו למשרד התמ״ת בחודש יולי 2008, בעניינם של ארבעה עובדים, קיבלנו תשובה לאחר כחודשיים. בתשובה צוין, כי חקרו את המקרה ומצאו, כי אכן בוצעה עבירה.

מבדיקתנו מול אגף הרישוי במשרד התמ״ת נמצא, כי החברה פועלת ללא רישיון.

שני עובדים החליטו לתבוע את המעסיק באמצעות ״קו לעובד״. כאשר גילה המעסיק שתובעים אותו, מיהר לשלם לעובדים סכום זעום, שאותו הסכימו העובדים לקבל מייד, במקום לחכות למועד הדיון.

אך תביעות משפטיות, מכתבים והתערבות התמ״ת לא שינו את המצב ולא גרמו למעסיק לשלם ליתר העובדים את שכרם. שנה עברה מאז התלונה למשרד התמ״ת, ועובדים ממשיכים לפקוד את משרדינו ומראים לנו שהמצב לא השתנה.

נריה מרק, פעילה ב"קו לעובד"

שיעור האבטלה בישראל עלה ל-8% רבע מיליון עובדים ללא תעסוקה

לפי נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, שיעור האבטלה בישראל עלה ברבעון השני של השנה ל-8% מכוח העבודה, ומספר המובטלים עלה ל-241 אלף. בכך נמשכת מגמת הגידול באבטלה על רקע המשבר הקפיטליסטי.

האבטלה פגעה בעובדים אקדמיים, בפועלי תעשייה ובעובדי שירותים. שיעור המובטלות — 8.2%, גבוה משיעור המובטלים — 7.9%.

לפי הגדרת הלמ״ס, מובטל הוא מי שלא עבד אפילו שעה אחת בשבוע הקובע, שבו נערך הסקר, וחיפש עבודה באופן פעיל בארבעת השבועות האחרונים שקדמו לשבוע הסקר, באמצעות לשכות עבודה, פנייה אישית למעסיק וכו׳, במספר המובטלים לא נכללו אלה שמצאו עבודה חלקית וזמנית, או אלה שנואשו מלמצוא עבודה.

ת"א: אסיפה פומבית של הרשימה 'עיר לכולנו' בגינת לוינסקי

ביום רביעי הקרוב, 16.9, בשעה 19:30, תיערך בגינת לוינסקי (בין התחנה המרכזית הישנה והחדשה) האסיפה הכללית של ״עיר לכולנו״. האסיפה פתוחה לכל תושבי תל-אביב ויפו. ראשון הדוברים יהיה יו״ר הסיעה המורחבת, ח״כ דב חנין (חד״ש). לאחר מכן יעדכנו חברי התנועה, הפעילים במאבקים השונים בעיר, על המצב בשכונותיהם. בין היתר יציג אהרון מדואל את מאבק תושבי כפר שלם, ששי בן מנחם ושולה קשת יציגו את מאבקי התושבים בשכונת שפירא.

סוציאל-דמוקרטיה אייכה?

מדי מספר חודשים קמה קבוצה חדשה של אנשי רוח התרה אחר הסוציאל-דמוקרטיה האבודה. למה זה קורה לנו

זה קורה מדי כמה חודשים. קבוצה של אנשי רוח מחליטה שיש "לכונן את האופציה הסוציאל-דמוקרטית", שלדידם אינה קיימת במדינת ישראל או "להקים מחדש את השמאל — שכבר לא קיים בישראל". בסוף השבוע האחרון, המושיעים היו המחזאי שמואל הספרי ועו"ד אלדד יניב, שבראיון ארוך ובוטה שפורסם במוסף השבועי של עיתון "הארץ" קראו להקים את ה"שמאל הלאומי". עו"ד יניב אינו חדש בפוליטיקה הישראלית. במשך שלוש שנים (בין 1999 ל-2001) היה יועצו הפוליטי הקרוב של אהוד ברק. בשנים 2006-2007 היה יניב היועץ המשפטי של מפלגת העבודה ובשנים 2006-2007 היה שוב ראש המטה האישי של שר הביטחון ברק. הספרי אף הוא פעל לצידו של שמעון פרס ב-1996 במערכת הבחירות נגד בנימין נתניהו. כעבור שלוש שנים היה אחד מאנשי מטה מרצ המרכזיים במערכת הבחירות. הספרי, שסירב לשרת בצה"ל במלחמת לבנון הראשונה, ויניב, ששירת ב"גלי צה"ל"; הקדישו מקום רב בראיון הארוך כדי לגנות את מי שהם מגדירים כ"משתמטים" — הצעירות והצעירים המסרבים לשרת בצה"ל. במצע ל"שמאל הלאומי" שהם כתבו ושחלקים ממנו פורסם ב"הארץ" נאמר, כי "מי שלא ימצא את מקומו או בצבא או בארגון אזרחי, מי שישתמט משירות של שלוש שנים למען העם והארץ - יאבד את זכויותיו וגם יישלח לכלא. עם קלון חובה בחוק. ככה מקימים חברת מופת. מה זה 'לאבד זכויות במדינה'? פשוט - מאבד את הזכות לחינוך חינם, לבריאות ציבורית, למשכנתא, לביטוח לאומי, לביטחון אישי, לקצבת אבטלה, להצביע בבחירות, לדרכון - בקיצור אזרח סוג ב'. כמו לקוח מוגבל בבנק. מי שיסרב לקיים את חובתו למדינה - ירוויח את הקלון שלו ביושר. הוא לא יקבל משרה בשירות המדינה, שכרו לא יוכר כהוצאה למעביד שלו - הוא לא יבוא בקהל במשמעות התנ"כית של הביטוי".

ועוד דימוי חביב על הוגי הדעות החדשים של "השמאל הלאומי" בבואם לנתח את המציאות הפוליטית בישראל: "למה השמאל אהבל? כי בשמאל יש שמאלנים. בשנות השישים שאלו את האלוף שמואל גורודיש למה השריון דפוק? הוא ענה - כי בטנקים יושבים שריונרים. תכניסו לשם צנחנים - תראו מה יהיה". האם השקפות אלה קשורות בשמאל, או האם הן קשורות בכלל לראיית עולם דמוקרטית ופלורליסטית? על כך הגיב יניב: "מה לעשות שמדינת ישראל היא לא ליברלית? היא מדינה יהודית ודמוקרטית. זאת לא דמוקרטיה רגילה. זאת דמוקרטיה שיש בה אפליה לטובת יהודים". אלה דברי משפטן שהיה יועצו הפוליטי הקרוב של ברק!

מאחורי הספרי ויניב לא ניצבת שום התארגנות, ואין בכוונתם לפעול להקמת התארגנות חדשה. כך לדבריהם. הם רק מציגים את עמודותיו של "השמאל הלאומי" (מעניין איך ניתן לתרגם את המותג החדש לגרמנית: "נציונאל-לינקה"?) ואפשר להתייחס אליהם כאל קוריוז. ייתכן ובעוד כמה שנים יחזרו בהם מהדברים המחפירים שפורסמו בשמם. אבל זהו יותר מקוריוז. אלה הפירות הבאושים של הסוציאל-דמוקרטיה הישראלית. אגב, הצרה היא שהבעיה איננה רק מקומית. אהוד ברק נבחר לפני מספר חודשים לסגן נשיא האינטרנציונל הסוציאליסטי.

אחת משתיים: או שברק אינו יודע על בחירתו (מה לו ולסוציאליזם?) או שהאינטרנציונל איננו סוציאליסטי — ולראייה: ברק נבחר לסגן הנשיא שלה. ייתכן, גם, ששתי התשובות נכונות! האם ניתן לבוא בטענות רק להוגי "השמאל הלאומי" החדשים? זאת, כאשר מי שנכנס זה עתה לשדה הפוליטי, כגון יו"ר סיעת העבודה הכנסת, דניאל בן-סימון, לשעבר כתב בכיר ב"הארץ" וב"דבר", שנבחר לכנסת רק לפני חמישה חודשים, מכריז בראיון שפורסם בסוף השבוע במקומון "העיר": "לא קבעתי עדיין איפה אסיים את חיי הפוליטיים. התחלתי במפלגת העבודה אבל אלך לפי מצפוני ולפי השיקול המוסרי שלי. מה שכן, לא תיארתי לעצמי שזה יקרה כל כך מהר". עוד אמר ח"כ הטרי, שנכנס לחיים הפוליטיים רק לפני שנה: "אני אעשה כמו שכולם בסיעה עושים. כל אחד לעצמו. רוצים לעשות הפרטה של החברות בכנסת, בואו נעשה את זה. אני אדאג להצעות החוק שלי ולנאומים שלי — בלי מחויבות".

ועוד הקשתה המראיינת: "אז בעצם אתה הולך והופך לשלי יחימוביץ'." על כך הגיב ח"כ בן-סימון: "כן, לצערי. אני מאוד לא אוהב את זה. זה להיות לוויין ששט בחלל — היא כמו סביבון, עושה את מה שהיא רוצה".

הספרי, יניב ובן-סימון לא מבטיחים דבר. אבל יש שהבטיחו, עוד לפני חודשים ספורים. הד"ר אבנר בן זקן, מומחה להיסטוריה של המדעים ובוגר תוכנית יוקרתית בהרווארד, הבטיח בתום מערכת הבחירות האחרונה כי יפעל להקמת מס"ד — המפלגה הסוציאל-דמוקרטית. בן זקן נבחר למקום ה-12 ברשימת מרצ המאוד לא ריאלי. ועל רקע זה פרש ממנה עוד לפני הבחירות.

לדבריו, הרקע לפרישה היה אידיאולוגי. "מרצ מאוד שבלונית ולא יצירתית בעמדותיה המדיניות והחברתיות", הוא אמר. בן זקן נמנה עם מייסדי התנועה החדשה ש"רצה" יחד עם מרצ בבחירות. "תנועה" שלא הייתה קיימת לפני הבחירות ואינה קיימת לאחר הבחירות. עוד גימיק של פרסומאים ללא כל אחיזה במציאות.

בן זקן היה לפוליטיקאי ששבר שיאים בפוליטיקה המקומית החבוטה: במשך פחות משנה הוא היה חלק פעיל בשתי מפלגות - שבסופו של דבר לא קמו. "היה לי ברור שפנו אליי כי אני מזרחי", שחזר בן זקן בראיון שפורסם ב"הארץ" את מגעיו עם הוועדה המסדרת של מרצ. "עם זאת", הוא הוסיף, "אמרתי להם שלא יעלה על דעתם שאני אשמש עלה תאנה, נציג של מיעוט עם סנטימנט אוריינטליסטי. אני מבקש להציג חזון סוציאל-דמוקרטי שמאפשר מעבר חופשי מצד אחד לצד שני של החברה". בינתיים בן זקן עבר מצד אחד של הפוליטיקה לצד השני — הביתה. לידיעתם של הספרי, יניב, בן-סימון ובן זקן: במדינת ישראל פועלות שתי מפלגות המגדירות את עצמן סוציאל-דמוקרטיות: העבודה ומרצ. כך, לפחות על פי פרסומי האינטרנציונאל הסוציאליסטי, שאהוד ברק הוא סגן נשיאו.

יוסף דרוויש

תל אביב – העיר המדומיינת

בשולי חגיגות המאה ליסודה הרשמי של העיר

מאת **דן יהב**

"עורפה של יפו שהיא מבורכת בפירות טובים נוהגת עין יפה ונותנת בשפע... פרדסים גדולים נמשכים והולכים, ואחר הפרדסים צפים ועולים בתים ואחרי הבתים שוב פרדסים ובתים... ויש שאין שם אלא קהל תאנים או סיעה של גפנים או רימונים".

(ש"י עגנון, "תמול שלשום")

תל אביב-יפו חוגגת מלאות מאה שנה לייסודה. במסגרת האירועים, צצים ומתפתחים מיתוסים שונים, בהם מתכנה העיר בשמות שונים: "העיר העברית הראשונה", "העיר שצמחה מהחולות", "העיר הלבנה", ועוד. את המיתוסים הללו יצרו סופרים, משוררים וציירים של תל-אביב, וביניהם - ש"י עגנון, י"ח ברנר, נחום גוטמן, אשר ברש, ואחרים.

בבדיקה גיאוגרפית, היסטורית וחברתית-כלכלית, נראה שלמיתוסים הללו אין כל אחיזה במציאות, וכי מטרתם העיקרית הייתה לעברת ולייהד את העיר.

לגבי יפו, שהיא מרכיב בלתי נפרד מהעיר "השלמה", אין חולק שהיא קדומה ביותר, ותולדותיה החלו כבר לפני 12 אלף שנה. ההיסטוריה הכתובה של יפו היא מתחילת התקופה הכנענית המאוחרת (1,250-1550 לפנה"ס). אך לא רק ביפו, גם בתוככי העיר תל-אביב מצויים אתרים קדומים – תל חשש, תל קסילה, תל כודאדי, ואתרים שונים לאורך הירקון וליד נמל תל- אביב (גבעת בית המטבחיים).

עם יסודה של העיר תל-אביב, בשנת 1909, השתרעו לאורך גבולותיה עם יפו וצפונה להם, כ-1,500 דונם של אדמות ערביות מעובדות. בשטח כרם ג'בלי ("אחוזת- בית") חיו ערבים, שעיבדו את קרקעותיהם, וזאת בניגוד למיתוס המתאר "עיר שצמחה מהחולות". כאשר נבדוק את מפת ת"א בעיון, נגלה, כי רק רצועת חול צרה התפשטה לאורך קו החוף ובשטח חצי-האי הירקוני ("גני התערוכה הישנים"). כך שרוב השטח, עוד לפני היבנות העיר, היה למעשה מכוסה בפרדסים, בכרמים ובחלקות של גני-ירק. בכל שטח העיר שכנו בעבר כפרים ערביים, שהיו מוקפים בפרדסים ובמטעים.

דוגמא אחת לכך היא הכפר שייח' מוניס, שמנה 1,154 תושבים, כלל כ-300 בתים, והשתרע על פני שטח של כ-16 אלף דונם. האדמות המעובדות של הכפר השתרעו עד לגדת הירקון. כיום ניתן לזהות שרידים מעטים ממנו: בית- קברות, "הבית הירוק" (בית הסגל בקריית האוניברסיטה), תעלת מים, עצי שקמה, ביתו של השייח' בידאס (ברח' לבנון 45).

בין הכפרים הנוספים ששכנו במרחב העיר תל-אביב, ניתן למנות את הכפר אל מנשיה, פרבר צפוני של יפו, שכיום נותר ממנו רק מסגד חסן-בק. כפר נוסף הוא סומייל, שבשנת 1944 מנה 850 תושבים. סביב הכפר היו פרדסים, ועד היום נותר במרכז תל-אביב, במקום בו בעבר שכן הכפר, רחוב בשם "הפרדס". הכפר הגדול ביותר באזור ת"א היה הכפר סלמה, שב-1944 מנה 6,670 נפש. אדמות הכפר השתרעו על שטח של כ-7,000 דונם (כיום – דרום תל-אביב), ותושביו גידלו הדרים, בננות, דגנים ובקר. דוגמאות אלו מעידות כאלף עדים על כך, שבשטח שעליו משתרעת היום ת"א, חיו אלפי ערבים, שמשקיהם כללו קרקע מעובדת, מושקית ופורייה.

נוסף על אלה, יש לציין, שבשטח המוגדר כיום תל-אביב, היו בעבר מושבות וחוות חקלאיות נוצריות, שהוקמו החל באמצע המאה ה-19: מושבת "גבעת התקווה" של קלורינדה ס' מיינור, שם גידלו תבואות חורף, ירקות, הדרים ועצי פרי אחרים; "המושבה האמריקאית", שהוקמה ב-1866 על-ידי חברי כנסיית המשיח, שעיבדו 1200 דונם, בהם גידלו תירס, חיטה ותפוחי אדמה; המושבה שרונה, שייסדה אגודת הטמפלרים הגרמנים ב-1871 על שטח של 500 דונם (כיום, ליד משרד הביטחון), וזאת נוסף למושבה הגרמנית, ששכנה ליד תחנת הרכבת הישנה.

עובדה נוספת שנוהגים להשכיח היא, ששכונת "אחוזת בית" לא הייתה השכונה הראשונה באמת. קדמו ל"אחוזת בית" כמה שכונות יהודיות, ששכנו צפונית ליפו, וביניהן: נווה צדק, נווה שלום, מחנה יוסף, כרם התימנים, אהל משה, מחנה יהודה ושארית ישראל.

העובדות ההיסטוריות מציגות, אפוא, תמונה שונה מזו שמתוארת באופן רשמי במסגרת חגיגות מאה שנה לתל-אביב. היו באזור חולות, אבל לא רק חולות: לשכונות ת"א קדמו כפרים ערביים עם שטחים חקלאיים, פרדסים וגנים.

ממשיכים במאבק בשנאה

כ-500 צועדים השתתפו בתהלוכת נרות, שנערכה בתל-אביב ב-5.9, במלאות חודש לפיגוע השנאה ההומופובי ב"ברנוער", בו נרצחו ניר כץ וליז טרובישי ז"ל. התהלוכה, שהחלה בשד' רוטשילד, סמוך למקום הרצח, הסתיימה בעצרת בגן מאיר, בה נאמו אישי ציבור ופעילים מהקהילה הגאה. האירוע אורגן כיוזמה משותפת של פורום אדום-ורוד, הפורום הגאה בחד"ש, ו-"פורום גאות" – הפורום הגאה של מרצ.

בעצרת נאמו, בין היתר, ח"כ ד"ר **דב חנין** (חד"ש), ח"כ לשעבר **מוסי רז** (מרצ), **גל זברגר** – פעיל הפורום האדום-ורוד, **דרור מזרחי** – יו"ר פורום "גאות", וכן נציגות ונציגים מארגונים גאים נוספים.

"הרצח שאירע לפני חודש, צריך לשמש עבור כולנו פעמון השכמה חזק וברור" - אמר ח"כ דב חנין, והוסיף: "ישנה כיום סכנה גדולה ואמיתית למרחב הדמוקרטי בחברה הישראלית, ונגד הסכנה הזאת כולנו חייבים לקום יחד. יש קשר בין הומופוביה, לסבופוביה, ביפוביה וטרנספוביה לבין שנאת האחר, גזענות, לאומנות, כוחנות כלפי מיעוטים ואפליה של פליטים ומהגרי עבודה. לכן, המאבק שלנו הוא בהכרח מאבק רחב על דמותה של החברה הישראלית. עלינו להמשיך להיאבק לחברה שיש בה שוויון אמיתי: לא ויתרנו על החלום היפה של מקום לכולנו, ואנחנו עוד נגשים אותו".

נגר, שנשא את המפלגה על כפיו

במלאות 25 שנה למותו של אנשל ברנשטיין, שפעל במק"י במשך 51 שנה

מאת **תמר גוז'נסקי**

בארכיון של רות לוביץ' מצויים דברים שסיפר לה אנשל ברנשטיין על חייו ופעילותו. הרשימה להלן מבוססת על זכרונותיו של אנשל.

אנשל נולד בעיר ברודי (אז – פולין, היום –אוקראינה), במשפחתו של בנימין ברנשטיין, פועל בעל הכרה מעמדית, שהיה קשור למפלגה הסוציאל-דמוקרטית. במסגרת הכנות לציון ה-1 במאי בברודי, הודיעה המפלגה, כי מי שיתרום את התרומה הכספית הגדולה ביותר, יישא בהפגנה את הדגל האדום. האב תרם את חסכונותיו, וב-1 במאי נשא את הדגל האדום, שלצידו צועד בנו הקטן, אנשל.

אנשל, שבינתיים למד להיות נגר, הגיע לארץ בשנת 1929 והחל לעבוד כפועל בפרדסים. כמי שקיבל חינוך מעמדי מילדותו, אנשל הבחין שהפועלים היהודים מקבלים שכר גבוה יותר מהפועלים הערבים, למרות שהפועלים הערבים היו מנוסים יותר. בתום עונת הקטיף, עבר אנשל להתגורר בתל-אביב והתחיל לבקר במועדון של פועלים יהודים וערבים, שהפעילה מפלגת פועלי ציון. במועדון הזה ביקרו גם קומוניסטים, שכן המפלגה הקומוניסטית, שפעלה אז במחתרת, לא יכלה להפעיל מועדונים משלה.

וכך, בשנת 1933, פגש אנשל את סמי, חבר המפלגה הקומוניסטית, ודרכו - חברים נוספים. במסגרת הפעילות במפלגה, השתתף אנשל בהסברה בקרב המובטלים, שהיו מתכנסים במרתף של בית ברנר (בית מועצת הפועלים בת"א), ובלשכת העבודה של ההסתדרות.

בשנת 1934, הוטל על אנשל לשכור בית, שישמש מקום מסתור לחברי הנהגת המפלגה הקומוניסטית, שנרדפו בידי המשטרה הבריטית. הבית ששכר היה ממוקם בפרדס. הסתתר בו זאב בירמן (שכינויו המחתרתי היה "פרץ"). לבית היו מגיעים גם חברים נוספים בהנהגת המפלגה.

אנשל נטל חלק פעיל בארגון תמיכה בשביתת הנהגים הערבים והיהודים בנובמבר 1931 – שביתה משותפת יחידה במינה באותן שנים. גיוס התמיכה נעשה באמצעות הדבקת כרוזים בלילות על קירות ברחבי העיר.

ב-1932 החל "משפט נס ציונה" – משפט שניהל בית הדין של ההסתדרות, בעקבות תביעה שהגיש הוועד הפועל של ההסתדרות נגד "ועד הפעולה" של פועלים בנס ציונה (שהייתה אז מושבה). הוועד הפועל האשים את ועד הפעולה בהפרת משמעת, שכן היו חברים בו גם קומוניסטים, שמאז 1924 נאסרה עליהם חברות בהסתדרות. אך הטענה האמיתית נגד ועד הפעולה הייתה, שהוא הציב משמרות קבועות בשערים של פרדסים, במטרה למנוע את סילוקם של פועלים ערבים במסגרת המדיניות של "עבודה עברית".

אנשל ציין בזיכרונותיו, כי כל חברי המפלגה הקומוניסטית בת"א היו פעילים במערכה הציבורית, שהתנהלה סביב משפט נס ציונה. הם העבירו לנס ציונה כרוזים שהודפסו בתל-אביב וסייעו בחלוקתם. במיוחד ציין אנשל את התגייסותם של החברים אברהם גנץ ומשה לשק, שארגנו אסיפה של חברי קיבוץ ג' של השומר הצעיר, ששכן בנס ציונה. אנשל הוסיף וסיפר, כי הנהגת ההסתדרות בראשות בן-גוריון הפעילה את הבריונים שכונו "פלוגות הפועל", ואלה זרקו מהאולם, בו נערך המשפט, כל מי שנראה להם חשוד בקומוניזם.

בשנות ה-30 הוטל על אנשל לרכז את הפעילות בקרב המובטלים, חברי ההסתדרות, שקיבלו סיוע שבועי זעום מההסתדרות. במקביל פעלו אנשל וחברים נוספים בקרב פועלים מקצועיים, שלא היו חברי ההסתדרות, ובאו לחפש עבודה במשרד ברחוב אלנבי שנקרא "בירז'ה" (בורסה). הקומוניסטים הדריכו אותם, כיצד להיאבק למען זכויותיהם, וגם שכנעו רבים מהם להצטרף להסתדרות.

ב-1939, לקראת הבחירות לוועידת ההסתדרות, יזמה המפלגה הקומוניסטית רשימת פועלים בשם "הסיעה הפרולטרית". אליהו (אליושה) גוז'נסקי שכר עבור הרשימה מועדון על גג של בניין ברחוב פרץ חיות בת"א. אנשל נמנה עם הפעילים במסגרת הסיעה הפרולטרית, שזכתה בתמיכה בקרב פועלים בנמל ת"א והשיגה ייצוג בהסתדרות.

בשנת 1950, עברו אנשל ורעייתו לאה להתגורר ברמת-גן, ובמשך עשרות שנים היו פעילים בסניף זה ובמחוז ת"א-יפו.

בזיכרונותיו מביע אנשל הערכה רבה למשה סקוטלסקי, חבר מפלגה מבוגר, שסייע רבות במימון ההוצאה לאור של "קול העם" היומי.

בוויכוחים בחודשים שקדמו לפילוג במפלגה, נמנה אנשל עם המיעוט בקרב חברי הסניף, שדבקו בקו הקומוניסטי ודחו את ההצעות לשינוי הקו, שיזמו משה סנה ושמואל מיקוניס. ב-1965, לאחר הפילוג, החליטו החברים שנותרו במפלגה (שכונתה אז רק"ח) להקים את סניף רמת-גן מחדש, ואנשל נבחר לתפקיד מזכיר הסניף. בתפקיד זה התמיד עד סוף ימיו. כמזכיר הסניף ארגן את הפצת "זו הדרך" וייתר הפרסומים המפלגתיים, דאג לקשר עם החברים והאוהדים, והיה פעיל גם בוועד מחוז ת"א-יפו.

חלק פעיל בעבודת המפלגה במשך כל השנים האלה, נטלה לאה, רעייתו, שבמפלגה הייתה ידועה בכינוי "לאה אנשל". בצעירותה עבדה לאה במשק בית, ומאוחר יותר הייתה חברה בקיבוץ. היא הכירה את אנשל ב-1932.

בדברים בוועידה ה-17 של מק"י (1972), הדגיש אנשל את חשיבות הפעילות בקרב הנוער:

"אני מציע לוועד המרכזי החדש להתחיל באופן רציני בטיפול בנוער. ישנם בין הנוער הרבה צעירים, המחפשים דרך אחרת מזו שהממשלה מציעה להם – לחיות לנצח בצל מלחמות עם השכנים. ישנם מועדונים בתל-אביב וגם בחיפה, שבהם אפשר לקיים סימפוזיונים קבועים על הדרך לפתרון של שלום במזרח התיכון ולקרבם לדעותינו. הבעיה היא לעמוד בוויכוח עם 'מצפן' ולהסביר לנוער, כי אם יהיה שלום במזרח-התיכון, זה יקרב גם את הסוציאליזם".

1935: פגישה בבית הכלא ביפו

מרדכי בילצקי מספר על קורות מעצרו הראשון על ידי הבולשת הבריטית

לפני חמישים שנה, בקיץ של 1959, נפטר מדום-לב מזכיר הוועד המרכזי של המפלגה הקומוניסטית, ד"ר מרדכי (מרכוס) בילצקי, שהיה חבר מפלגה במשך 25 שנה, עוד כשזו פעלה המחתרת בעת המנדט הבריטי. כשנה לאחר מותו, פרסם הוועד המרכזי קובץ שהוקדש לזכרו. בילצקי פעל במסגרות המפלגה השונות במסירות רבה, ובתנאים קשים. הוא לקח חלק בשביתת הרעב הממושכת של העצירים הקומוניסטים, היהודים והערבים, בבית הסוהר בירושלים ב-1935 ולאחר מכן נעצר שוב ושוב עד להחלטת המפלגה לפעול באורח גלוי בשנת 1942. באותה שנה, בוועידה השמינית, הוא נבחר חבר הוועד המרכזי, וביולי 1955 למזכירות הוועד המרכזי. בין תפקידיו הרבים: אחראי לניהול העיתונות המפלגתית. בסוף 1949 הואשם בילצקי, כעורך אחראי של העיתון היומי "קול העם", בהוצאת דיבה על ראש הממשלה דוד בן-גוריון, בעקבות מאמר המערכת שפורסם באוקטובר אותה שנה, שתקף את בן-גוריון.

אנו מפרסמים כאן כלשונם שני פרקי זיכרונות שנכתבו על ידי בילצקי ושפורסמו בקובץ. הראשון עוסק במעצרו הראשון על ידי בולשת הבריטית:

"היה זה בשנת 1935, בימי שלטון-הדיכוי של האימפריאליסטים האנגליים בארץ-ישראל, לפני הסעה שהתחוללה ב-1936. והנה באו כמה בלשים לעשות חיפוש בחדרי. היתה זו היכרותי הראשונה עם הברנשים הללו. טיפוסים מכורים אלה, אשר למען המדכאים הבריטיים מוכנים היו לכל מעשה שפל, הצדיקו את כינויים 'כלבי-שמירה של אדוניהם'.

"בשנת 1936 הם הוכיחו שידעו לסגל לעצמם את האכזריות, השחיתות, את כל שיטות העינויים של הנאצים כלפי אסיריהם. שפלותם הגיעה לדרגה כזו, שלא הסתירו את שמחתם על בואו של היטלר לשלטון. 'הנה הוא ילמד לקח – צהלו הם – את הקומוניסטים, וגם את היהודים שלא רוצים לבוא לא"י'. הפרטים על רציחת מזכיר הסניף התל-אביבי של המפלגה הקומוניסטית, סיומה מירויאנסקי, שהובאו לידיעה הציבור הרחב אחרי קום מדינת ישראל, משמשים הוכחה לשיטות העינויים האכזריים של כלבי הבולשת הבריטית".

נעצר כי קרא עיתונות קומוניסטית מחו"ל

"נאסרתי כחשוד בהשתייכות למפלגה הקומוניסטית. הם באו אלי, בהיוודע להם, שקיבלתי עיתונים וירחונים קומוניסטיים מחו"ל, אשר השלטון הקולוניאלי הבריטי אסר את קריאתם בארץ. הועברתי לבית-הכלא ביפו, והוכנסתי לתא של אסירים פליליים יהודיים".

"הייתי האסיר הפוליטי היחידי ביניהם. לאחר ימים מספר של שהותי ב'חברה' זו, נודע לי שלבית-הסוהר הוכנס אסיר ערבי, שגם הוא 'הואשם' בקומוניזם והוכנס לתא של אסירים ערביים. כששמע עלי, הזמין אותי לעבור אליו, לתא האסירים הערביים.

"הועברתי לתא האסירים הערביים, בו ישב הקומוניסט הערבי, שלא הכרתי כלל. האסירים הערבים, אשר בחלקם היום גם אסירים פוליטיים (הם נאסרו על התנגדותם למעשי-הדיכוי של השלטונות הבריטיים), קיבלו אותי בסבר-פנים יפות, כי ידעו, שאני, כקומוניסט יהודי, אינני אויב ההמונים הערביים. נהפוך הוא – ידידם אני, ונלחם למען שחרור הארץ משלטון הכובשים הזרים. הם ידעו, כי במפלגה הקומוניסטית יש יהודים וערבים, שהם אחים למאבק, וכל חייהם קודש למאבק להגנת האינטרסים של המוני-העם המדוכאים.

"כל זמני היה נתון לשיחות עם חברי הערבי. שני קומוניסטים, שלא הכירו קודם-לכן איש את רעהו, נפגשו בבית-הכלא בתא אחד. הימים המעטים שישיבתי יחד עם החבר הערבי נחרתו עמוק בזכרוני. לא זו בלבד שבפעם הראשונה הרגשתי לכל עומקם את מהותם ותוכנם של האינטרנציונאליזם הפרולטארי והסולידריות הבינלאומית, אלא בשיחות עמו חשתי את כל האושר להיות קומוניסט. אז הייתי עדיין קומוניסט צעיר, ואילו החבר הערבי היה כבר קומוניסט ותיק שהספיק לבקר ארצות רבות. בשבתנו יחד בתא, סגורים ומסוגרים, ימים ולילות, שוחחנו גם על עבודת המפלגה הקומוניסטית, על מאבקה לשחרור הארץ משלטון האימפריאליזם ולמען אחווה יהודית-ערבית.

"מאות רבות של קומוניסטים גורשו מן הארץ – גם לפולין הפילסודסקאית ואפילו לגרמניה של היטלר, רבים נכלאו ועונו קשות... ישבנו בבתי-הסוהר; התנאים היו גרועים, היינו מנותקים מן העולם, חיכינו לכל ידיעה, לכל רחש מן החוץ, ראינו את ההתעללות באסירים – אך הבטחון בצדקת דרכנו התחזק והלך".

17 ימי שביתת רעב

"ישבנו יחד, החבר הערבי ואני, זמן קצר באופן יחסי. לאחר מכן הפרידו בינינו. ראיתיו אחר-כך רק בפגישה קצרה, שעה שהעבירוהו לבית-החולים מבית-הסוהר המרכזי בירושלים, אותי שחררו מבית-חולים זה, מאחר ששנינו עברנו שביתת-רעב של 17 יום. יותר לא ראיתיו. תנאי-המחתרת מנעו שנפגש שנית. גם גורלו לא היה ידוע לי. שמעתי רק, שגורש מן הארץ".

עד כאן, קטע קצר מזכרונות מרדכי בילצקי ממעצרו הראשון (ובהחלט, לא האחרון) על ידי הבולשת הבריטית. "החבר הערבי הוותיק" היה חבר הוועד המרכזי בשנות ה-30 , אחמד מוגרבי. מוגרבי, יליד יפו, גורש על ידי הבריטים לצפון אפריקה "בגלל שלא ניתן היה לקבוע בוודאות את נתינותו". סבו של אחמד מוגרבי היגר בעת שהאימפריה העות'מנית שלטה באזור, באמצע המאה ה-19, ממרוקו ליפו. כך, שגם אביו של אחמד מוגרבי היה יליד יפו. אבל העובדה שאחמד מוגרבי ואביו היו ילידי הארץ לא מנעו מנציגי האימפריה הבריטית מלגרשו בטענת שווא.

1951: בן-גוריון נחקר בבית המשפט על ידי קומוניסט

לראשונה הופיע ראש ממשלת ישראל במשפט בעקבות תביעה להוצאת לשון הרע שהגישה הפרקליטות נגד "קול העם"; במשפט המאשים הפך לנאשם

במשך כשנה וחצי, בין ינואר 1950 למאי 1951 התנהל בתל-אביב משפט נגד העיתון היומי "קול העם", בעקבות תביעה שהגיש היועץ המשפטי דאז, ולאחר מכן שופט בית המשפט העליון, חיים כהן. התביעה באה בעקבות מאמר המערכת שפורסם ב"קול העם" ב-14 באוקטובר 1949 תחת הכותרת "נאום מחפיר של ראש הממשלה". פרקליט המדינה ראה במאמר המערכת "הוצאת לשון הרע" כלפי ראש הממשלה דוד בן-גוריון. בין היתר נכתב במאמר, כי "דברי-ההסתה הפרועה של ראש ממשלת ישראל, דוד בן-גוריון נגד מק"י והקומוניסטים היהודיים הן דברי-בלע אשר רק בוגדים בעמם ואויבי המעמד העיזו להשמיע". מאמר המערכת התייחס לדבריו של בן-גוריון בפתיחת כנס חגיגי לציון יום השנה להקמת "הסתדרות הנוער העובד" שהיו להסתה פרועה נגד המפלגה ובייחוד נגד חבריה היהודים.

כ"נאשם" העיקרי במשפט, שעורר הדים רבים בארץ ובחו"ל, הופיע ד"ר מרדכי בילצקי, אשר שימש אז כעורך אחראי של "קול העם". בילצקי הפך את המשפט למשפטה של ממשלת בן-גוריון ומדיניותה. ההגנה דרשה מבן-גוריון להתייצב כעד במשפט. אך, מספר ימים לפני תחילתו נפטר הסנגור של העיתון הקומוניסטי ומחליפו חלה. שופט בית-המשפט המחוזי בתל-אביב, ד"ר פנחס גנוסר, סירב לדחות את תחילת הדיונים; וכך, נחקר בן-גוריון על ידי "הנאשם" עצמו – בילצקי. זו הייתה פעם ראשונה שראש ממשלת ישראל הופיע בבית משפט וכמובן, בנסיבות אחרות, לא הייתה זו הפעם האחרונה.

סוכן אמריקאי בישיבות המטכ"ל

החקירה שניהל בילצקי ארכה כשלוש שעות מתוחות והיתה מלווה בחילופי דברים קשים. בילצקי לא הסתפק בשאלות הקשורות במאמר המערכת, אלא הרחיב לכל תחומי העשייה של ממשלת בן-גוריון – בייחוד מדיניות החוץ הפרו-אמריקאית שלה. במשפט ניסה בילצקי לשבור את חומות הצנזורה ולפרסם ברבים את דבר השתתפותו של סוכן המודיעין של ארה"ב בישיבת המטה הכללי של צה"ל.

להלן קטע מפרוטוקול המשפט העוסק בפרד האריס, איש המודיעין האמריקאי שלקח חלק בישיבות המטכ"ל. יצוין שבאחרונה פורסם בעיתון "הארץ" שבמשך מלחמת ששת הימים, גם שגריר ארה"ב דאז, שהה ב"בור", במטה הכללי. הוא עזב את מחנה המטה הכללי עם סיומה של מלחמת הכיבוש.

בילצקי: האם כל חייל בצבא ההגנה לישראל חייב להישבע שבועת אמונים?

בן-גוריון: באתי להעיד על המאמר. אינני חושב שזה עסקי לענות על שאלות מסוג זה.

ש. האם הכיר אדוני אדם בשם פרד האריס?

ת. כן.

ש. האם פרד האריס היה נתין ישראלי?

ת. לא התעניינתי בעניין הפורמלי של נתינותו. לידי היה יהודי שרצה לעזור לנו.

ש. הם זה נכון יהיה אם אגיד שהאריס היה נתין ארצות-הברית?

ת. זה לא עניין אותי.

ש. האם היה בארץ?

ת. בלי כל ספק.

ש. האם הקצין האריס בא לארץ לפי הצעת הממשלה האמריקאית או הוזמן על ידי אדוני?

ת. אינני מוכן לענות. לא אענה אפילו אם איש "קול העם" שואל. בתור ראש ממשלת ישראל לא אוכל למסור ידיעות.

השופט: מדוע?

ת. כי הדבר יכול להזיק לענייני ציבור – לכל אותם מתנדבים מ-52 ארצות שלחמו אתנו במלחמת השחרור. דינו של האריס הוא כדינם של כל היתר.

ש. האם האריס בא בזמן מלחמת השחרור או בא לאחריה? מתי בא?

ת. לא אמסור שום ידיעה על פעילותו. זהו סוד.

ש. האם הקצין האריס השתתף בישיבות המטה של צבא ההגנה לישראל?

ת. לא אגלה לך זאת.

ש. אם הדבר יפורסם ברבים. האם גם אז זה סוד?

סוד העלול להזיק לאינטרסים של המדינה

כאן התערב היועץ המשפטי, כהן, והביע התנגדות לכל השאלות אודות הסוכן האריס. הוא הסתמך על פסק דין של בית הדין העליון ועל החלטת בית הלורדים בבריטניה ביחס "לרשות הניתנת לאדם בתפקיד ציבורי שלא להשיב לשאלות, אם הוא סבור כי הדבר עלול להזיק לאינטרסים של המדינה". על כך הגיב בילצקי בנימה מבודחת "אין להאשימנו בכך, שאין אנו יודעים את חוקי בית הלורדים". ועוד הוסיף, הפעם ברצינות: "עיתון 'קול העם' לוחם למען האינטרסים של העם והמדינה – לפי מיטב הבנתנו".

בעקבות המחלוקת המשפטית האם בן-גוריון רשאי או שאינו רשאי להשיב לשאלות ה"נאשם", השופט ביקש להמשיך בשאלות, אך ציין כי "העד רשאי שלא לענות".

ש. האם נמסרו לקצין האריס ידיעות על רכש, תעש, כוח אדם, עוצמת היחידות, מבנים, בסיסים וכד'. האם יודע אדוני, שהקצין האריס לא נשבע אמונים לצה"ל?

ת. מתנדבי חוץ-לארץ שוחררו משבועות אמונים. לא כל מתנדבי חו"ל חוייבו להישבע. לא באתי לכאן לסמינר, כדי להרצות על הנושא.

ש. האם ידוע לאדוני שהאריס בשעה ששירת בצה"ל שימש גם קצין גבוה באינטליג'נס – בשירות הריגול האמריקאי?

ת. כנראה שדבר זה ידוע רק לך, לא לי.

חרף מאמציו של בילצקי לברר מה בדיוק עשה נציג המודיעין האמריקאי, בן-גוריון סירב להמשיך ולהשיב על שאלותיו בנושא. לאחר מכן נכנס ה"נאשם" לשורה של שאלות על טיב היחסים שנרקמו אז בין ישראל לארה"ב.